IJTIMOIY PEDAGOGIKANING MAZMUNI, TAMOYILLARI VA ASOSIY FUNKSIYALARI

Asadova Malika Ulug‘bek qizi
malikaortykbayeva@gmail.com,

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ijtimoiy pedagogikaning asosiy tamoyillari va funksiyalari haqida fikr yuritilgan. Ijtimoiy pedagogik faoliyatda shaxsga hurmat bilan yondashish, individual xususiyatlarni hisobga olish, insonparvarlik, hamkorlik va ijtimoiy muhitning ta’sirini inobatga olish kabi tamoyillarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy pedagogning tarbiyaviy, ijtimoiy-himoyaviy, tashxisiy, maslahat va vositachilik funksiyalari hamda ularning amaliy faoliyatdagi o‘rni ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy pedagogika, ijtimoiy pedagog, tamoyil, funksiya, tarbiya, shaxs.*

Аннотация: *В статье рассматриваются основные принципы и функции социальной педагогики. Раскрывается значение таких принципов социальной педагогической деятельности, как уважение к личности, учет индивидуальных особенностей, гуманность, сотрудничество и внимание к влиянию социальной среды. Кроме того, рассматриваются воспитательная, социально-защитная, диагностическая, консультативная и посредническая функции социального педагога, а также их значение в практической деятельности.*

Ключевые слова: *социальная педагогика, социальный педагог, принцип, функция, воспитание, социальная среда, личность.*

Abstract: *This article examines the main principles and functions of social pedagogy. It highlights the importance of respecting the individual, taking into account personal characteristics, humanism, cooperation, and considering the influence of the social environment in social pedagogical activities. The article also discusses the educational, social protection, diagnostic, advisory, and mediation functions of a social pedagogue and their role in practical work.*

Keywords: *social pedagogy, social pedagogue, principle, function, education, social environment, individual.*

Kirish

“Ijtimoiy” atamasi lotincha socialis so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, umumiylik, jamoaviylik va insonlarning birgalikdagi hayotini anglatadi. Inson jamiyatdan tashqarida shakllanmaydi. Uning dunyoqarashi, xulq-atvori, qadriyatlari va boshqa insonlar bilan munosabati yashayotgan ijtimoiy muhit ta’sirida rivojlanib boradi. Shu sababli ijtimoiy pedagogika insonning jamiyat bilan munosabati hamda ushbu muhitning shaxs tarbiyasiga ta’sirini o‘rganadi.

Ijtimoiy pedagogikaning asosiy e’tibor markazida jamiyatdagi tarbiyaviy jarayonlar turadi. Bunda tarbiya faqat oila yoki ta’lim muassasasida emas, balki insonlar o‘rtasidagi kundalik munosabatlar, turli tashkilotlar va ijtimoiy institutlar faoliyati orqali ham amalga oshirilishi nazarda tutiladi. Xayriya tashkilotlari, jamoat birlashmalari, jamg‘armalar va boshqa ijtimoiy institutlarning faoliyati ham shaxsning ijtimoiy rivojlanishiga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatadi.

Ijtimoiy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan yana biri jamiyatda turli sabablarga ko‘ra ijtimoiy himoya va ko‘makka ehtiyoj sezadigan insonlarni qo‘llab-quvvatlashdan iborat. Jumladan, keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, yolg‘iz yashovchilar, moddiy jihatdan qiynalayotgan fuqarolar va boshqa ijtimoiy jihatdan zaif qatlamlar bilan ishlash alohida ahamiyatga ega. Bunday yordam insonning jamiyatdan chetda qolib ketishining oldini olish, uning ijtimoiy hayotga faolroq qo‘shilishiga ko‘maklashishga xizmat qiladi.

Shaxsda insonparvarlik, vatanparvarlik, mas’uliyat, ijtimoiy faollik va jamiyat oldidagi burchni anglash kabi fazilatlarning shakllanishida ijtimoiy muhit muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda oila, maktab, oliy va boshqa ta’lim muassasalari, mahalla hamda turli jamoat tashkilotlari o‘zaro hamkorlikda faoliyat olib boradi.

Ijtimoiy pedagogikaning asosiy vazifalari shaxsning har tomonlama rivojlanishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashish bilan bog‘liq. Bu vazifalarni bir necha muhim yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin. Avvalo, bolalar va o‘smirlarni rostgo‘ylik, halollik va to‘g‘rilik kabi insoniy fazilatlar asosida tarbiyalash muhim hisoblanadi. Shuningdek, ularda mustaqil fikrlash, turli hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish va o‘z fikrini erkin ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish zarur.

Ijtimoiy pedagogika shaxsning boshqa insonlar bilan to‘g‘ri munosabat o‘rnatishiga ham alohida e’tibor qaratadi. Bola atrofidagi insonlar bilan muloqot qilish jarayonida muomala madaniyatini egallaydi, boshqalarning fikrini tinglash va o‘z munosabatini odob doirasida bildirishni o‘rganadi. Bundan tashqari, yoshlarni kelajakdagi hayoti, maqsadlari va oldiga qo‘yadigan vazifalarini anglab yetishga, ularga erishish yo‘lida mas’uliyat bilan harakat qilishga yo‘naltirish ham ijtimoiy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

Insonning ijtimoiylashuvi faqatgina uning shaxsiy tajribasi orqali emas, balki jamiyatda mavjud bo‘lgan turli ijtimoiy institutlar ta’sirida ham shakllanadi. Ijtimoiy institutlar jamiyat hayotini tartibga soluvchi va insonlar o‘rtasidagi munosabatlarning muayyan tartibda kechishini ta’minlovchi tuzilmalar hisoblanadi. Inson, ayniqsa, bolalik va o‘smirlik davrida ana shu institutlar orqali jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor me’yorlari, qadriyatlar va axloqiy qarashlarni o‘zlashtirib boradi.

Shaxsning ijtimoiylashuviga eng ko‘p ta’sir ko‘rsatadigan institutlar qatoriga oila, ta’lim, madaniyat va dinni kiritish mumkin. Ularning har biri bolaning dunyoqarashi va shaxsiy fazilatlari shakllanishida o‘ziga xos o‘rin egallaydi.

Oila bolaning ijtimoiylashuvida birlamchi va eng muhim muhit hisoblanadi. Bola dastlabki bilim va tasavvurlarni aynan oilada egallaydi. Kattalar bilan munosabat, muomala qilish, o‘z xatti-harakatlariga javob berish, yaxshilik va yomonlikni farqlash kabi ko‘nikmalar ham avvalo oiladagi tarbiya orqali shakllanadi. Ota-ona va boshqa oila a’zolarining munosabati bolaning kelajakdagi qarashlari hamda xulq-atvoriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’lim muassasalari ham shaxsning ijtimoiylashuvida muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida bola nafaqat fanlarga oid bilimlarni egallaydi, balki jamoada yashash, tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, o‘z fikrini asoslash va mavjud qoidalarga rioya qilishni ham o‘rganadi. Maktab va boshqa ta’lim muassasalari bolaning jamiyat hayotiga tayyorlanishida muhim bosqich vazifasini bajaradi.

Madaniyat ham insonning shakllanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy muhitlardan biridir. Insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma’naviy qadriyatlar yosh avlodning dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Adabiyot, musiqa, teatr, tasviriy san’at, kino va ommaviy axborot vositalari orqali bola turli qarashlar, qadriyatlar va hayotiy tajribalar bilan tanishadi. Bularning barchasi uning estetik didi, fikrlashi va ma’naviy dunyosining rivojlanishiga ta’sir etadi.

Din ham ayrim jamiyatlarda shaxsning ma’naviy va axloqiy qarashlari shakllanishida muhim ijtimoiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Diniy qarashlar, qadriyatlar, an’analar va marosimlar insonning yaxshilik qilish, halollik, sabr-toqat, mehr-oqibat va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish kabi fazilatlarini shakllantirishga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Diniy bayramlar, an’analar, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar va boshqa madaniy jarayonlar ham shaxsning ijtimoiy muhit bilan munosabatiga ma’lum darajada ta’sir etadi.

Ijtimoiy pedagogikaning mazmuni va mohiyatini ochib berishga turli olimlar tomonidan turlicha yondashuvlar bildirilgan. Xususan, rossiyalik tadqiqotchilar ijtimoiy pedagogikani shaxsning tarbiyasi, ta’limi va jamiyatdagi o‘rni bilan bog‘liq holda izohlashga harakat qilganlar.

Yu. V. Vasilykova ijtimoiy pedagogikani muayyan shaxs yoki ijtimoiy guruhni tarbiyalash va o‘qitishning nazariy hamda amaliy asoslarini o‘rganuvchi yo‘nalish sifatida baholaydi. Uning yondashuvida ijtimoiy pedagogikaning nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy faoliyat bilan ham uzviy bog‘liqligiga e’tibor qaratiladi.

A. V. Mudrik esa ijtimoiy pedagogika tushunchasini kengroq ma’noda talqin qilib, uni turli yoshdagi insonlar va ijtimoiy guruhlarning ijtimoiy tarbiyasi bilan bog‘laydi. Bu yondashuvda shaxsning ijtimoiy muhitda shakllanishi va jamiyat hayotiga moslashuvi asosiy masalalardan biri sifatida qaraladi.

V. D. Semenov ijtimoiy pedagogikani ijtimoiy tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan turli ilmiy qarashlar va amaliy natijalarni birlashtiruvchi fan sifatida ko‘radi. Uning fikricha, mazkur yo‘nalishdagi bilimlar shaxsni ijtimoiy muhitda tarbiyalash jarayoni bilan bevosita bog‘liq holda namoyon bo‘ladi.

I. P. Podlasiy “Pedagogika” darsligida ijtimoiy pedagogikani ijtimoiy muhitning shaxs shakllanishiga ta’siri hamda ijtimoiy tarbiya bilan bog‘liq qonuniyatlarni o‘rganadigan fan sifatida ta’riflaydi. Ushbu qarash shaxsning rivojlanishida uni o‘rab turgan muhitning ahamiyati katta ekanini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy pedagogikani mustaqil fan sifatida tushunish uchun, avvalo, “fan” tushunchasining mazmuniga e’tibor qaratish lozim. Fan muayyan voqelik haqidagi bilimlarni o‘rganish, ularni tizimlashtirish va yangi ilmiy xulosalarni shakllantirishga qaratilgan faoliyatni anglatadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, ijtimoiy pedagogika ham shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni ilmiy jihatdan o‘rganuvchi sohalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

“Ijtimoiy pedagogika” atamasining o‘zi ham ushbu fanning mazmuni haqida ma’lum tasavvur beradi. U “pedagogika” va “sotsiologiya” tushunchalarining o‘zaro

uyg‘unlashuvi asosida shakllangan. Pedagogika insonni tarbiyalash va o‘qitish jarayonlarini o‘rgansa, sotsiologiya jamiyat, ijtimoiy munosabatlar hamda insonlarning jamiyatdagi o‘zaro aloqalarini tadqiq etadi. Ushbu ikki yo‘nalishning o‘zaro yaqinlashuvi natijasida shaxsning ijtimoiy muhitda tarbiyalanishi va rivojlanishiga qaratilgan yangi ilmiy yondashuv yuzaga kelgan.

Shu asosda ijtimoiy-pedagogik faoliyat, ijtimoiy ta’lim va ijtimoiy tarbiya kabi tushunchalar ijtimoiy pedagogikaning muhim tarkibiy yo‘nalishlari sifatida shakllangan. Ularning barchasi insonning jamiyatdagi hayotga moslashishi, ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishi va shaxs sifatida rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Социальная педагогика. — М.: Издат.центр «Академия», 2003.
2. Мудрик А.В. Социальная педагогика. — М.: Шд.центр «Академия», 2003.
3. Turg‘unboyev K., Tolipov M., Oxunov I. Ijtimoiy pedagogika asoslari. – Toshkent, 2008.
4. Axmedov A.A. Ijtimoiy pedagogika. Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: “Kamolot” nashriyoti, 2023.
5. Семенов В.Д. Взаимодействие школы и социальной среды. — М. 1986.
6. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. — М.: Владос, 2001.